

СПОДАРИК Н. І.,
здобувач
(Львівський університет бізнесу і права)

УДК 343.6: 343.85

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Розглянуто питання поняття правового забезпечення підрозділів Національної поліції України щодо запобігання насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. Охарактеризовано окремі правові акти, які впливають на попередження насильницької злочинності. Запропоновано доповнення до окремих законодавчих актів із метою покращення запобіжної діяльності насильницької злочинності проти життя і здоров'я особи.

Ключові слова: підрозділи Національної поліції, правове забезпечення, правова основа, правові акти, насильницькі злочини, студенти.

Рассмотрен вопрос понятия правового обеспечения подразделений Национальной полиции Украины по предотвращению насильственных преступлений против жизни и здоровья лица, что совершаются студентами ВУЗов. Охарактеризованы отдельные правовые акты, которые влияют на предупреждение насильственной преступности. Предложено дополнение к отдельным законодательным актам с целью улучшения предохранительной деятельности насильственной преступности против жизни и здоровья лица.

Ключевые слова: подразделения Национальной полиции, правовое обеспечение, правовая основа, правовые акты, насильственные преступления, студенты.

The question of concept of the legal providing of subdivisions of the National police of Ukraine is considered in prevention of crimes of violence against life and health of person, that accomplished by the students of universities. Separate legal acts that influence and prevention of crime of violence are described. Adding is offered to the separate legislative acts with the purpose of improvement of preventive activity of violent criminality against life and health of person.

Key words: subdivisions of the National police, legal providing, legal framework, legal acts, crimes of violence, students.

Вступ. Аналіз злочинності в Україні свідчить, що ситуація залишається вкрай складною, із тенденціями до постійного (а в окремих регіонах – суттєвого) погіршення, такою, що вимагає життя комплексу невідкладних правових заходів із боку держави та всіх її інституцій. Регуляторна державна політика ставить завдання із недопущення розвитку таких антисоціальних явищ, як убивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, хуліганства тощо [1, с. 1]. Вирішення завдань підвищення ефективності діяльності підрозділів Національної поліції України щодо запобігання і протидії насильницькій злочинності проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, вимагає подальшого вдосконалення правових основ.

Основи правового забезпечення діяльності підрозділами Національної поліції щодо запобігання злочинності розробляли О.М. Бандурка, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Г.О. Душейко, В.П. Євтушок, О.М. Джужа, І.П. Козаченко, В.Л. Регульський, І.Р. Шинкаренко та ін.

Так, О.М. Бандурка підкреслює, що правова основа діяльності підрозділів МВС в Україні складається із сукупності правових актів, які проголошують правові норми, що регламентують групи однорідних суспільних відносин між державою й особою у процесі діяльності щодо забезпечення безпеки людини і суспільства шляхом застосування спеціальних методів, сил і засобів, а також виконання спеціальних дій, якщо іншими заходами неможливо попередити чи усунути загрозу життєво важливим інтересам людини і суспільства [2, с. 61].

В.М. Плішкін правове забезпечення діяльності підрозділів МВС визначає як створення та підтримку в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу всього арсеналу юридичних засобів [3, с. 587].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних нормативних актів щодо забезпечення запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, визначення заходів для покращення такої діяльності.

Результати дослідження. Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.ст. 3, 27–29). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Юридичну категорію «правове забезпечення» можна розглянути, виходячи зі смислового значення слова «забезпечення» [4, с. 73].

В.І. Даль пояснює термін «забезпечення» як забезпечення усім необхідним, захист від збитків, нестатку, від небезпеки, яка загрожує певній особі [5, с. 577]. У словнику російської мови С.І. Ожегова слово «забезпечити» означає зробити цілком можливим, дійсним, реально виконаним; захистити, оборонити [6, с. 427]. Згідно з визначенням Г.П. Князькової, цей термін визначає створення усіх необхідних умов для здійснення чого-небудь, гарантування чого-небудь [7, с. 724]. Саме у такому сенсі поняття «забезпечення» широко вживається у юридичній літературі, зокрема під час дослідження проблем попередження злочинів [8, с. 23–24].

Важливими для діяльності оперативних працівників є закріплені у Конституції України положення про забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання за умови їх рівності перед законом та про правові засади, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ст.ст. 13, 19) [9].

Керуючись цими та іншими конституційними нормами, працівники ОВС захищають права і свободи громадян, власність у всіх її формах, інтереси суспільства та держави від протиправних посягань.

При цьому вони повинні неухильно дотримуватись конституційних норм, які встановлюють недоторканність особи, її житла, таємницю особистого та сімейного життя, листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, презумпцію невинуватості. Працівники підрозділів Національної поліції мають поважати гідність особи та проявляти до неї гуманне ставлення, захищати права людини незалежно від її соціального та майнового стану, расової і національної належності, громадянства, віку, мови, освіти, віросповідання, політичних та інших переконань. Будь-яка упередженість оперативних працівників стосовно особи є неприпустимою.

Запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, у Національній поліції України здійснюється підрозділами карного розшуку, службою громадської безпеки та органами досудового розслідування. У їхній профільній діяльності вагоме місце щодо протидії злочинності має посідати запобігання злочинам спеціально-кримінологічними та правовими засобами. Досконалим є діяльність карного розшуку щодо запобігання насильницьким злочинам, оскільки для вирішення покладених завдань цьому підрозділу надано право мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво, а також право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені.

Оперативні працівники мають у своїй діяльності керуватися лише законом. Жодні виняткові обставини або розпорядження чи накази вищих посадових осіб не можуть бути підставою для здійснення оперативним працівником будь-яких злочинних дій [9, ст. 60].

У підходах до розгляду феномена запобігання злочинам шляхом здійснення превентивних заходів одним із визначальних, вихідних понять для формування його теоретичних основ, що дає підстави для дії підрозділам Національної поліції, є правова основа.

Розрізняють два основних напрями правового регулювання профілактики злочинів. Перший полягає у впливі за допомогою права на криміногенні фактори зовнішнього середовища, що прямо або опосередковано детермінують злочинну поведінку з метою їх усунення, тобто має «матеріальний» характер. Другий напрям полягає у юридичному закріпленні прав і обов'язків службових осіб та громадян – суб'єктів профілактики злочинів у здійсненні профілактичних заходів. Цей напрям правового регулювання прийнято називати «процесуальним». Але такий поділ напрямів правового регулювання є умовним, оскільки вони, як правило, взаємодоповнюють один одного [10, с. 29].

Із прийняттям Декларації про державний суверенітет та Акта про незалежність України 1991 р., а також Конституції України 1996 р., де було зазначено про розбудову Української держави як правової, значно підвищилася роль конституційно-правового регулювання в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Чинна Конституція визначає сучасну сутнісну характеристику терміна «забезпечення», пов'язуючи його безпосередньо з правами і свободами людини. Конституційний зміст терміна «забезпечення» визначає створення відповідних умов. При цьому воно охоплює три елементи, або

напрями, державної діяльності: сприяння реалізації шляхом позитивного впливу на формування гарантій; охорона шляхом ужиття заходів, зокрема юридичних; захист шляхом відновлення порушеного правомірного стану [11, с. 23].

Перераховані законодавчі, а також відповідні відомчі нормативно-правові акти, за точним визнанням О.М. Литвака, саме й представляють загальну систему нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам, зокрема, органами внутрішніх справ [12, с.6].

Зокрема, це стосується розробки, прийняття і реалізації загальнодержавних та регіональних комплексних програм запобігання злочинам [13, с. 40–45].

Формування державної комплексної програми протидії злочинності є одним із рівнів усієї державної системи боротьби зі злочинністю. Здебільшого, як зазначають вітчизняні кримінологи (О.М. Бандурка, О.М. Литвинов, М.М. Ключев) програмування у сфері протидії злочинності належить до алгоритмізації методів, що застосовуються для вирішення відповідних завдань і забезпечення комплексної антикриміногенної дії [14, с. 95].

При цьому програмні документи (програми, плани), які містять перелік заходів впливу на злочинність та супутні їй явища, є за природою розпорядчими актами. Ще однією передумовою для здійснення програмування протидії злочинності в Україні на належному рівні є врахування рішень конгресів ООН із запобігання злочинності та з кримінального правосуддя (надалі – конгреси ООН). Вітчизняні вчені В.В. Голіна та М.Г. Колодяжний зазначають, що конгреси ООН із запобігання злочинності та з кримінального правосуддя становлять собою універсальні форуми, на яких не тільки підсумовують співробітництво держав світу у сфері боротьби зі злочинністю, а й пропонують нові стратегії запобігання різним її проявам [15, с. 169].

Загальні принципи й основи профілактичної правоохоронної діяльності, якими повинні керуватися підрозділи Національної поліції у своїй повсякденній роботі, що спрямована на недопущення вчинення злочинів, містяться у міжнародних правових актах і договорах, ратифікованих Україною. До них, зокрема, можна віднести:

– Загальну декларацію прав людини, що прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р.;

– Декларацію про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, що затверджена Резолюцією 3452 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН 9 грудня 1975 р.;

– Декларацію принципів і програм дій ООН у сфері запобігання злочинності кримінальним правосуддям, що затверджена Резолюцією 46/52 Генеральної Асамблеї 18 грудня 1991 р., та ін.

Безпосередньою правовою основою діяльності органів внутрішніх справ є Кримінальний кодекс України, у якому зазначається два елемента запобігання злочинів: у ст. 14 «Готування до злочину» та припинення злочинів у ст. 15 «Замах на злочин». Працівники ОВС визначають згідно з КК України кваліфікацію убивств, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, згвалтування та інші насильницькі злочини, а також виявлення діянь, що встановлюють відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних засобів та ін. (останні детермінують вказані злочини). Мають велике значення положення кримінального закону про відповідальність за злочини, вчинені у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних засобів (ст. 67 п. 13) тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України зазначені насильницькі злочини підслідні органам внутрішніх справ. Ч. 2 ст. 9 зазначає, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, які пом'якшують його покарання. Водночас під час здійснення кримінального провадження слідчі не встановлюють причин та умов вчинення злочину, як це було визначено ст. 23 КПК України 1961 р.

Як зазначає В.М. Тертишник, причинами й умовами, що сприяють здійсненню злочинів, є обставини об'єктивної дійсності й особливості особистості обвинувачуваного та потерпілого, що зумовили й детермінували злочин, зробили можливим його здійснення. Вони складаються із сукупності взаємодіючих між собою обставин: 1) особливості об'єкта зазіхання і наявність криміногенних факторів; 2) антигромадська установка особистості обвинувачуваного і причини її формування; 3) конкретні життєві ситуації, що у взаємодії із внутрішніми властивостями особистості обвинувачуваного викликали злочин і сприяли його здійсненню [16, с. 354].

У подальшому вчений зазначає, що встановлення об'єктивної істини досягається шляхом повного і всебічного дослідження усіх обставин справи, які входять у предмет доказування та необхідні для розв'язання справи по суті.

На наш погляд, необхідно до ч. 2 ст. 9 КПК України після слів «обставини, які пом'якшують його покарання» додати такий текст: «виявити причини та умови, які сприяли вчиненню злочину».

Діяльність підрозділів Національної поліції щодо запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи та окремі питання стосовно усунення їх детермінантів регламентується Кодексом України про адміністративні правопорушення. Відповідно до ст. 255 КУпАП протокол про адміністративне правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ за адміністративні правопорушення, які детермінують насильницькі злочини: ст. 173 (дрібне хуліганство), ст.ст. 176–179 (пов'язані з виготовленням, реалізацією та вживанням саморобних алкогольних напоїв тощо), ст.ст. 190–195 (порушення правил придбання, зберігання, реалізації, носіння, перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів).

За даними ГУВС у Львівській області, в 2013 р. зареєстровано 131 факт виявлення та вилучення з незаконного обігу зброї та боєприпасів, за якими відкрито кримінальні провадження (у 2012 р. – 229), складено 53 адміністративні протоколи щодо порушення правил реєстрації вогнепальної зброї, 36 адміністративних протоколів у сфері обігу алкогольних напоїв [17].

Загалом в Україні у 2012 р. складено 5 716 адміністративних протоколів, пов'язаних із порушенням правил торгівлі алкогольними напоями, виявлено 312 фактів порушень із стрільби з вогнепальної, пневматичної та іншої зброї [18, с. 56].

Основною метою діяльності підрозділів Національної поліції щодо запобігання злочинам є недопущення й усунення можливості їх здійснення. Це положення відображається у ст. 2 «Функції та основні завдання поліції» Закону України «Про Національну поліцію»: поліція виконує: профілактичну, адміністративну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу, охоронну функції. Поліція відповідно до своїх завдань зобов'язана виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення, брати участь у правовому вихованні населення, а також проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення злочинів.

Враховуючи, що значна кількість насильницьких злочинів вчиняється із застосуванням вогнепальної зброї, а незаконний обіг зброї є одним із детермінантів вказаних злочинів, на наш погляд, необхідно внести доповнення у п. 15 ст. 15 у такій редакції: «право перевірки осіб, які мають право на володіння і зберігання зброї та боєприпасів».

Сьогодні необхідним є прийняття окремого законодавчого акта щодо запобігання злочинності в Україні. Як зазначили О.М. Джужа, Ю.Ю. Орлов та інші науковці, ефективно запобігати злочинності можливо лише за умови вдосконалення нормативної бази. Проте нині не прийнято Закону України «Про профілактику правопорушень» або «Про запобігання злочинам» [19, с. 126]. На нашу думку та думку опитаних практичних працівників ОВС (85% погодилися), прийняття такого нормативно-правового акта сприяло б профілактичній діяльності ОВС та інших правоохоронних органів як суб'єктів профілактики.

На наш погляд, такий закон передбачить порядок здійснення державою контролю за виконанням вимог законодавства щодо профілактики правопорушень і відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків суб'єктами профілактики.

У п. 4 ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що одним з основних завдань вищого навчального закладу є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, уміння вільно мислити та самоорганізовуватись у сучасних умовах. Із метою залучення науково-педагогічного складу ВНЗ до профілактики правопорушень доцільно зазначений пункт доповнити таким текстом: «...керівництво та професорсько-викладацький персонал вищого навчального закладу вживає заходів щодо запобігання правопорушенням студентами».

Висновки. Актуальна потреба протидії небезпечним руйнівним явищам і процесам у житті будь-якого суспільства вимагає комплексного й системного підходу щодо вибору заходів правового впливу, спрямованих на подолання насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи. Необхідно зазначити, що українське законодавство потребує постійного вдосконалення щодо забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції стосовно запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи шляхом внесення змін до Законів України «Про Національну поліцію України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про вищу освіту» та прийняття окремого Закону України «Про профілактику правопорушень».

Список використаних джерел:

1. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории / Б.Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 339 с.

2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність : [підруч.] / О.М. Бандурка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
3. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підруч.] / В.М. Плішкін ; за ред. Ю.Ф. Кравченка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 702 с.
4. Калянов Д.П. Визначення поняття «інформаційно-правове забезпечення» / Д.П. Калянов, Д.А. Іванов // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса : ОІВС, 2000. – № 4. – С. 73–74.
5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. Т. 2 / В.И. Даль. – М. : Русский язык, 1978. – 779 с.
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразологических выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова // РАН ; Ин-т рус. языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
7. Словарь русского языка : в 4-х т. / под ред. Г.П. Князькова, Т.Н. Поповцева, М.Н. Судоплатова. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1957. – Т. 2: К – О. – 1015 с.
8. Герасимов С.И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности / С.И. Герасимов. – М. : МГУ, 2001. – 54 с.
9. Конституція України. – К. : Центр учб. літ-ри, 2013. – 60 с.
10. Профілактика злочинів : [підруч.] / [О.М. Джу́жа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
11. Авер'янов В.Б. Конституція України : [наук.-практ. коментар] / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін, Ю.П. Битяк, В.І. Борисова ; гол. редкол. В.Я. Тацій. – Харків : Право, 2003. – 806 с.
12. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика / О.М. Литвак. – К. : Україна, 1997. – 176 с.
13. Гладких В.И. Методологические основы разработки комплексных программ борьбы с преступностью в регионе / В.И. Гладких, А.В. Бабенко. – М. : Рос. следователь, 2005. – № 11. – С. 40–45.
14. Бандурка О.М. Стратегія і тактика протидії злочинності : [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Харків : Ніка Нова, 2012. – 318 с.
15. Голіна В.В. Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 108. – С. 169–177.
16. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина : [підруч.] / В.М. Тертишник. – К. : Алерта, 2014. – 440 с.
17. Аналітична довідка про стан злочинності за 2013 р. – Львів : ГУМВС України, 2014. – 38 с.
18. Адміністративні правопорушення в Україні у 2012 р. Статистичний бюлетень. – К. : Служба статистики України, 2013. – 235 с.
19. Джу́жа О.М. Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинності в Україні / О.М. Джу́жа, Ю.Ю. Орлов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 119–129.

